

Fecr Yayınları: 499

MÜŞKİLUL-KUR'ÂN
-I-
LAFİZ ve İRÂB KAYNAKLI İŞKÂL

Doç. Dr. Mehmet KILIÇARSLAN

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Editör
Dr. Cengiz GÜNEŞ

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
NY MATBAACILIK YAYINCILIK
KAĞITÇILIK TİC. VE SAN. LTD. ŞTİ.
Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA
Tel: (0533) 591 86 17 (Sertifika no: 50732)

1. Baskı: Ocak 2022

ISBN: 978-625-8005-44-8

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

MÜŞKİLU'L-KUR'ÂN

-I-

LAFİZ ve İ'RÂB KAYNAKLI İŞKÂL

Doç. Dr. Mehmet KILIÇARSLAN

Ankara 2022

Doç. Dr. Mehmet KILIÇARSLAN

1976'da Elâzığ'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Elâzığ'da tamamladı. Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu.

2006 yılında Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde "Edebî Açıdan Kur'ân'daki Dua Âyetleri" başlıklı tezle yüksek lisansını, 2016 yılında yine Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde "Zâdu'l-Mesîr Bağlamında İbnu'l-Cevzi'nin Tefsir Metodu" başlıklı tezle doktorasını tamamladı.

2000-2018 yılları arasında farklı kamu kurumlarında hizmet etti. 2018 yılında Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Yrd. Doç. Dr. olarak göreve başladı. 2020 yılında doçent ünvanı aldı. Halen aynı kurumda öğretim üyeliği yapan yazar, evli ve üç çocuk babasıdır. İngilizce ve Arapça bilen yazarın doğrudan Arapça yazdığı kitap ve makalelerinin yanında Arapça'dan Türkçe'ye tercümeleleri de bulunmaktadır.

*Girdiği her ortamda ağırbaşlığı ve beyefendiliğiyle dikkatleri üzerine çeken,
sahip olduğu hakkaniyet duygusu sayesinde
başladığı hukuk eğitiminde çok başarılı olacağından şüphe duymadığım,
ilk göz ağrım, canım oğluma, Buđrahan'ıma sevgilerimle...*

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ-----	11
-------------	----

GİRİŞ

MÜŞKİLUL-KUR'ÂN'IN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1. Müşkilul-Kur'ân Kavramı -----	15
a. Sözlük Anlamı -----	15
b. İstilah Anlamı -----	16
2. Müşkilul-Kur'ân İlmi -----	17
a. Doğuşu ve Tarihi Seyri -----	17
b. Müşkilul-Kur'ân'a Dair Yazılmış Eserler -----	26
3. Müşkilul-Kur'ân'la İlişkili Kavramlar -----	28
a. Tenâkuz -----	28
b. Teâruz -----	29
c. İhtilâf -----	30
d. İhtimâl -----	31
e. İştirâk -----	32
f. Ezzâd -----	33
g. Ğarîb -----	34

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERİM'DE İŞKÂL

1. Kur'ân'daki İşkâl Türleri -----	39
a. Lafız Kaynaklı İşkâl -----	39
b. İrâb Kaynaklı İşkâl -----	42
c. Mevzu Kaynaklı İşkâl -----	45
2. Kur'ân-ı Kerim'deki İşkâl Nedenleri -----	45
a. Kur'ân'ın Dil Üslubu -----	45
b. Bünyesinde Farklı Dil ve Lehçelere Yer Vermesi -----	48
c. Kendisini Bilinen Gramerle İlzâm Etmemesi -----	50

d. Edebî Sanatları Yoğun Olarak Kullanması-----	53
e. Bünyesinde Tahsise Yer Vermesi -----	55
f. Bünyesinde Neshe Yer Vermesi-----	59
3. İşkâli Giderme Yolları -----	61
a. Bağlamdan Yararlanma -----	61
b. Kur'ân Bütünlüğü ve Sahih Sünnetten Yararlanma -----	64
c. Kırâat Farklılıklarından Yararlanma -----	66
d. Arapça'nın Verilerinden Yararlanma -----	67
e. Luğavî Tefsirlerden ve Mucemlerden Yararlanma-----	69
f. Tahsis İhtimalini Araştırma -----	71
g. Nesh İhtimalini Araştırma -----	71

İKİNCİ BÖLÜM LAFIZ KAYNAKLI İŞKÂL

1. Ğarib Lafiz Kullanımından Kaynaklanan İşkâl -----	73
2. Müşterek Lafiz Kullanımından Kaynaklı İşkâl -----	80
3. Mana Harflerinin Anlamlarının Doğru Tespit Edilememesinden Kaynaklanan İşkâl-----	86
4. Edatların Anlamlarının Doğru Tespit Edilememesinden Kaynaklanan İşkâl ---	93
a. Cer Edici Edatların Anlamlarının Doğru Tespit Edilememesinden Kaynaklanan İşkâl -----	94
b. Nasb Edici Edatların Anlamlarının Doğru Tespit Edilememesinden Kaynaklanan İşkâl -----	97
c. Cezm Edici Edatların Anlamlarının Doğru Tespit Edilememesinden Kaynaklanan İşkâl -----	100
d. İne ve Kardeşlerinin Anlamlarının Doğru Tespit Edilememesinden Kaynaklanan İşkâl -----	106
e. Kâne ve Kardeşlerinin Anlamlarının Doğru Tespit Edilememesinden Kaynaklı İşkâl -----	111
f. İstifhâm Edatlarının Anlamlarının Doğru Tespit Edilememesinden Kaynaklı İşkâl -----	115
5. Bağlaçların Anlamlarının Doğru Tespit Edilememesinden Kaynaklanan İşkâl	121
6. Zarfların Anlamlarının Doğru Tespit Edilememesinden Kaynaklanan İşkâl --	126
7. İsm-i İşâretlerin Anlamlarının Doğru Tespit Edilememesinden Kaynaklanan İşkâl-----	129

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
İRÂB KAYNAKLI İŞKÂL

1. Müsned ve Müsnedun İleyh'in Doğru Tespit Edilememesinden Kaynaklı İşkâl	137
a. Müsnedin Doğru Tespit Edilememesinden Kaynaklı İşkâl -----	139
b. Müsnedun İleyh'in Doğru Tespit Edilememesinden Kaynaklı İşkâl -----	142
2. İsm-i Mevsüllerin Medlûllerinin Doğru Tespit Edilememesinden Kaynaklanan İşkâl-----	147
3. Zamirin Merciiinin Doğru Tespit Edilememesinden Kaynaklanan İşkâl-----	152
4. Mahzûfun Doğru Tespit Edilememesinden Kaynaklanan İşkâl -----	161
a. Müfred Kelime Hazifleri -----	162
b. Cümle Hazifleri-----	166
5. Hâl ve Zi'l-hâlin Doğru Tespit Edilememesinden Kaynaklı İşkâl -----	173
a. Hâlin Doğru Tespit Edilememesinden Kaynaklanan İşkâl -----	176
b. Zi'l-hâlin Doğru Tespit Edilememesinden Kaynaklanan İşkâl -----	182
6. Müstesnâ ve Müstesnâ Minh'in Doğru Tespit Edilememesinden Kaynaklı İşkâl	188
a. Müstesnânın Doğru Tespit Edilememesinden Kaynaklı İşkâl -----	190
b. Müstesnâ Minh'in Doğru Tespit Edilememesinden Kaynaklı İşkâl-----	196
7. Bedel ve Mübdelun Minh'in Doğru Tespit Edilememesinden Kaynaklı İşkâl -	203
a. Bedelin Doğru Tespit Edilememesinden Kaynaklı İşkâl-----	205
b. Mübdelun Minh'in Doğru Tespit Edilememesinden Kaynaklı İşkâl-----	208
8. Taktîm-Te'hîr Kaynaklı İşkâl-----	213
9. İsti'nâf Cümlelerinin Sınırlarının Doğru Belirlenememesinden Kaynaklı İşkâl	221
10. İ'tirâzî Cümlelerin Sınırlarının Doğru Belirlenememesinden Kaynaklı İşkâl -	230
SONUÇ -----	241
KAYNAKÇA -----	247

ÖN SÖZ

Kur'ân âyetlerinin bazıları anlaşılması zor olan âyetlerdir ve okuyan herkes bu âyetlerle ne kastedildiğini hemen algılamayabilir. Yine bazı âyetler de vardır ki Kur'ân'ın diğer âyetleriyle çelişiyormuş izlenimi verir. İşte anlaşılmasında güçlük çekilen ya da ilk bakışta aralarında ihtilâf ve tenâkuz varmış gibi algılanan âyetleri ele alarak inceleyen ilim olan müşkilü'l-Kur'ân, ulûmu'l-Kur'ân disiplininin en netâmeli konularının başında gelir. Çünkü müşkilü'l-Kur'ân, gerçekten karmaşık yapıya sahip bir alandır. Hem ulûmu'l-Kur'ân'ın resmü'l-Mushaf, kırâat, esbâbu'n-nüzûl, nazmu'l-Kur'ân, münâsebâtu'l-âyât ve's-suver, i'râbu'l-Kur'ân, mecâzu'l-Kur'ân, emsâlu'l-Kur'ân, el-vücûh ve'n-nezâir, i'câzu'l-Kur'ân, nesh, tahsîs gibi diğer tüm konularıyla hem de ulûm-u dîniyyenin Arapça, fıkâh, kelâm, hadis, mantık gibi tüm ilimleriyle ilişki içindedir.

Arapça, dînî ilimlerin en temel anahtarıdır. Kur'ân'ın lafzı ve i'râbı, müşkilü'l-Kur'ân'ın öncelikli çalışma alanıdır ve müşkilü'l-Kur'ân, hakkında ihtilaf bulunan bir kelimenin harekesi nedir, neden böyle gelmiştir, böyle gelmesi manaya nasıl yansır vb. sorulara cevap arar. Ayrıca o dilbilimsel açıdan Kur'ân lafızlarının cümledeki kullanım amaçlarına göre ortaya çıkacak farklı anlamlarıyla ilgilenir ki bu da belâğatın doğrudan müşkilü'l-Kur'ân'ın çalışma sahasına girdiği anlamına gelir. Mesela kullanılan kelime hakikat mı mecâz mı ifade ediyor, temel anlamında mı yan anlamlarında mı kullanılmış, aynı anda hem hakikat hem de mecâz ifade edecek tarzda gelen kelimelerin hangi anlamı tercih edilir gibi sorular müşkilü'l-Kur'ân'ın cevap bulmaya çalıştığı türden sorulardır. Yine cümledeki mahzûf öğelerin belirlenmesinde kriterler nelerdir, isti'nâf ve i'tirâz cümlelerinin sınırları nasıl belirlenir, hasr-ı kasr kalıbıyla gelen istisnânın yokluk değil de pekiştirme ifade ettiği durumlar nelerdir vb. hususlar da müşkilü'l-Kur'ân'ın ilgilendiği konular arasında yer alır. Bu açıdan bakıldığında Arapça'nın sarf, nahiv, iştikâk dallarından hiçbiri müşkilü'l-Kur'ân'dan bağımsız olmadığı gibi belâğatın beyân, bedî', meânî bölümlerinin de doğrudan onunla ilgili olduğu görülür.

Kelâm, i'tikâd esaslarını ele alan bir ilim olması itibariyle dinin özüdür. Firavunla ilgili âyetlerden hareketle kabir azabı vardır denilebilir mi, cehennem hayatının ebediliğini nasıl anlamalıyız, Kur'ân'a göre cehenneme giren mü'min

oradan çıkabilecek mi, Hz. Âdem'den önce başka insanlar yaratılmış mıydı, hidâyet ve dalâlet âyetlerde Allah'a (cc) nispet edildiğine göre kul ne ile ceza ve ödülü hak eder, kulun iradesinin sınırları nelerdir, bazı âyetler şefaati tamamıyla reddederken bazıları kabul etmektedir, bu durumda şefaet var mıdır yok mudur, Bakara sûresi 62. âyete göre iman edip sâlih amel işleyen Yahudi, Hıristiyan ve sâbiiler Hz. Peygamber'i tasdik etmese de cennete girecek mi, bazı âyetler mahşerde kâfir için konuşmanın olmayacağını söylerken bazı âyetlerde bu insanların hesaba çekildiği ve konuşturulduğu görülmektedir, mahşerde kâfir konuşacak mı konuşmayacak mı vb. kelâm konuları mevzu kaynaklı müşkilul-Kur'ân'ın alanına girer.

Dinin pratiğini, hayata yansıyan boyutunu inceleyen fıkıh ilmi de müşkilul-Kur'ân'dan nasibini alır ve onunla içli dışlıdır. Örneğin abdest âyetinde “ayaklarınız” kelimesi yıkama fiilinden sonra değil de başın meshedilmesini emreden fiilden sonra gelir, buna göre ayaklar yıkanacak mı yoksa mesh etmek yeterli midir? Nitekim Ehl-i Sünnet ile Şia bu konuda fikir ayrılığına düşmüş, Ehl-i Sünnet ayakların yıkanması gerektiğini kabul ederken Şia mesh edilmesini yeterli görmüştür. Müşkilul-Kur'ân'ın fıkıhla olan ilişkisine diğer bir örnek de şudur: “Babalarınızın nikâhladıklarını nikâhlayın” âyetinde geçen “لَا تَنْكِحُوا” ile “مَا نَكَحَ آبَاؤُكُمْ” fiillerinin ikisi de aynı manaya mı gelir, yoksa ikinci fiil nikâh akdi yapmak değil de ilişkide bulunmak manasına mıdır? Bu soruya verilecek cevap, beraberinde yeni problemler getirir. Şâfi mezhebinde her iki fiil de nikâh akdi yapmak olarak yorumlanmış ve bir erkeğin, babasının nikâh akdi yaptığı kadınla evlenemeyeceğine hükmedilmiştir. Yani Şâfi mezhebine göre bir erkek, babasının zina ettiği bir kadınla evlenebilir. Hanefilere göre ise birinci fiil nikâh akdi yapmak manasına gelirken ikincisi mutlak anlamda ilişkide bulunmak demektir. Dolayısıyla nikâh akdi olmadan da bir erkek bir kadınla ilişkide bulunursa, oğlu, o kadınla asla evlenemez. Buradaki ihtilafın temel dayanağı aynı kelimenin bünyesinde iki farklı manayı barındırıyor olmasıdır.

Hadis ilmi de kezâ müşkilul-Kur'ân'la ilişkili olan temel dallardan biridir. Sünnet Kur'ân'ı nesh ya da tahsîs eder mi sorusunun cevabı ciddi sonuçlar doğurur. Nûr sûresi 2. âyette evli-bekâr ayrımı yapmadan zina edene yüz sopalık celde cezası uygulanması emredildiği halde sünnet buna evli için recm, bekâr için bir yıl sürgün olmak üzere yeni cezalar eklemiştir. Bu durumda Kur'ân'ın emri mi uygulanacaktır, sünnetin emri mi? Bu iki farklı hükmün nasıl te'lif edileceği bir müşkil olarak karşımızda durmaktadır. Yine sünnetin teşrî' (ka-

nun koyma, helal-haram belirleme) yetkisi tartışmalı konulardan biridir. Zira sünnet bir şeye helal ya da haram diyebilir mi sorusuna verilecek cevap önemlidir. Kur’ân muharremât denilen evlenilmesi haram olan kadınları Nisâ sûresi 23. âyette tüm detaylarıyla saymıştır. İki kız kardeşin aynı anda nikâhlanması âyette açıkça haram ilan edilmişken bir kadının kendi teyzesi ve halasıyla birlikte nikâhlanması hakkında bir şey söylenmemiştir. Yasaklandığı bilinmeyen fiillerde ibâha esastır. Yani Kur’ân’a göre bir kadın kendi halasıyla veya teyzesiyle birlikte nikâhlanabilir. Oysaki sünnet bunun da haram olduğunu ilan eder.

Yukarıda verilen örneklerden de anlaşıldığı üzere müşkilü’l-Kur’ân’ın ilişki kurmadığı dinî bir alan yoktur. Ancak bu kadar büyük önemi haiz olmasına rağmen elimizde müşkilü’l-Kur’ân’la ilgili tek Türkçe matbu kaynak M. Halil ÇİÇEK’in *Müşkilü’l-Kur’ân’ı Yeniden Değerlendirmek* isimli çalışmasıdır. Daha çok Kur’ân’da işkâl var mı sorusuna cevap arayan bu eser, işkâl vehmine yol açan nedenleri başlıklar halinde verir. Bu nedenleri birer örnekle tahlil ettikten sonra işkâl iddiasını reddeder. Ayrıca müşkilü’l-Kur’ân’a yönelik müellefâtı tanıtır. Bu yönden büyük yararı vardır. Yazılma amacı işkâlin imkânını sorgulamak olduğundan lafız, i’râb ve mevzu kaynaklı işkâl türlerini alt başlıklarıyla birlikte ele alıp incelemeyiz, küçük hacimli bir çalışmadır. Bir de Süleyman PAK tarafından hazırlanan *Müşkilü’l-Kur’ân* başlıklı doktora tezi vardır. İçerik ve konuları işleme tarzıyla son derece doyurucu olan bu çalışmanın basılı haline ulaşamadık. Bu ikisinin dışında ya müşkilü’l-Kur’ân’ın alt başlıklarına yönelik lokal çalışmalar ya da belirli bir tefsir özelinde yapılan yüksek lisans ve doktora tezleri vardır ki bunlar da basılmış değildir. Dolayısıyla müşkilü’l-Kur’ân’ı tüm yönleriyle ele alacak bir çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Elinizdeki eser, alandaki bu boşluğu doldurmak amacıyla iki cilt halinde planlanan bir projenin ilk kitabıdır. Giriş, üç ana bölüm ve sonuçtan oluşan kitabın giriş bölümünde müşkilü’l-Kur’ân kavramı, sözlük ve ıstılah anlamı, doğuşu ve tarihî seyri, ilişkili olduğu kavramlar yönüyle ele alınmıştır. “Kur’ân-ı Kerim’de İşkâl” başlıklı birinci bölümde Kur’ân’daki işkâl türleri, işkâl nedenleri ve işkâli giderme yolları işlenmiştir. “Lafız Kaynaklı İşkâl” başlıklı ikinci bölümde garîb ve müsterek lafız kullanımından kaynaklı işkâl, hurûfu’l-meânî’nin, edatların, bağlaçların, zarfların ve ism-i işaretlerin anlamlarının doğru tespit edilememesinden kaynaklı işkâl incelenmiştir. “İ’râb Kaynaklı İşkâl” başlıklı üçüncü bölümde ise müsned-müsnedun ileyh, hâl-zî’l-hâl, müstesnâ-müstesnâ minh, bedel-mübdelun minh, takdîm-te’hîr gibi dil yapılarının doğru tespit edilememesinin

den kaynaklı irâbî işkâl konusu işlenmiştir. Sonuç bölümünde de tüm çalışma boyunca tespit edilen problemlere yönelik çözüm yolları ele alınmıştır.

Konular işlenirken, okuyucunun Kur'ân'daki dil yapılarını tanıması için ele alınan konu her neyse ona yönelik yeterli bilgi verilmiş, işaret edilmesi gereken luğavî incelikler dikkate sunulmuştur. Mesela “Hâl ve Zi'l-hâlin Doğru Tespit Edilememesinden Kaynaklı İşkâl” başlığı altında önce hâl nedir, zi'l-hâl nedir, Türkçe'deki hangi dil unsuruna karşılık gelir, yükleme ya da fiile sorulan hangi sorularla bu öğeler tespit edilir gibi birtakım ön bilgiler verilmiş, daha sonra hâlin tespitinde hata yapılırsa âyetlerde ne gibi yanlış anlamaların söz konusu olacağı örneklerle açıklanmıştır. İleri sürülen iddialar mesnetsiz kalmasın diye “kuranmeali.com” adresindeki kırk bir meâl, örnek verilen âyet bağlamında incelenmiş, âyete doğru ya da yanlış mana verenler tespit edilmiştir. Yani bu kitabı okuyan biri hem Kur'ân'daki dil yapılarını yakından tanıma fırsatı bulacak hem de bu yapılar hakkında yeterli bilgi sahibi olunmadan âyetlere mana verilmesi durumunda düşülecek hataları örnekleri üzerinden müşâhede edecektir. Bunun yanı sıra kırk bir meâl üzerinden yapılan karşılaştırmalar sayesinde meâller hakkında da fikir sahibi olacaktır.

Daha önce Kur'ân-ı Kerim'deki gramere muhalif görünen âyetleri Mushaf tertibine göre tek bir kitapta toplamış “İlâhî Kelâmın Müstesna Grameri” adıyla ilim meraklılarının hizmetine sunmuştuk. Şimdi de “Müşkilü'l-Kur'ân I - Lafız ve İrâb Kaynaklı İşkâl” ve “Müşkilü'l-Kur'ân II - Mevzu Kaynaklı İşkâl” adlı çalışmalarımızla tefsir talebelerinin önündeki bir müşkili daha ortadan kaldırmaya katkı sağlamak istiyoruz. Gayret bizden tevfiğ Allah'tandır (cc).

Doç. Dr. Mehmet KILIÇARSLAN